

Вознюк Андрій Андрійович – старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем розкриття та розслідування злочинів Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Мета створення терористичної групи та організації

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти визначення мети створення терористичної групи та організації як обов'язкової кримінально-правової ознаки злочинних об'єднань.

Ключові слова: терористична група, терористична організація, терористичний акт, терористичний злочин, терористична діяльність, злочини терористичної спрямованості.

Події 27 квітня 2012 року в м. Дніпропетровську, в результаті яких постраждала 31 особа, дають підстави стверджувати про реальну наявність в Україні загроз терористичних актів. Практично одночасне вчинення вибухів у декількох місцях цього великого міста свідчить про співучасть двох чи більше виконавців терористичного акту. Дійсно, за вчинення у 2010–2012 роках серії вибухів у містах Дніпропетровську, Харкові та Запоріжжі обвинувачується чотири особи. Їх дії кваліфіковано за ч. 1 ст. 258-3 (Створення терористичної групи), ст. 258 (Терористичний акт), ч. 2 ст. 263 (Незаконне виготовлення та зберігання вибухових пристроїв) [1]. З огляду на це, актуальною є розробка проблем кваліфікації злочинів, учинених терористичними об'єднаннями, зокрема визначення змісту окремих кримінально-правових ознак цих утворень.

Питання кримінальної відповідальності за злочини терористичного характеру були предметом наукового пошуку таких учених як П. П. Андрушко, В. Ф. Антипенко, О. Ф. Бантишев, В. О. Глушков, А. О. Данилевський, В. П. Ємельянов, В. С. Комісаров, В. В. Крутов, В. Н. Кубальський, В. А. Ліпкан, В. В. Мальцев, С. М. Мохончук, М. В. Семикін, М. І. Хавронюк, О. Ф. Шишов, С. С. Яценко та інших.

Незважаючи на це, залишилися дискусійними питання щодо ознак терористичних об'єднань.

Відтак, метою статті є дослідження мети створення терористичної групи та організації як обов'язкової їх кримінально-правової ознаки.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про боротьбу з тероризмом” від 20 березня 2003 р., терористична група – це група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів [2]. Водночас, терористична організація – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою вчинення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [2]. Між тим, зазначені визначення терористичних об'єднань в плані визначення мети суперечать поняттю “терористична діяльність”, яке, у свою чергу, охоплює організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів [2]. На підставі аналізу цих понять можна стверджувати, що, в одному випадку, терористична група створюється з метою вчинення двох і більше терористичних актів, а терористична організація – для здійснення терористичної діяльності, а, в іншому, – всі ці об'єднання мають на меті вчинення терористичних актів.

У теорії кримінального права з цього питання існують й інші точки зору. Мету створення терористичної групи розуміють як: вчинення діянь, передбачених ст. 258 КК України, а також інших злочинів терористичної спрямованості, тобто діянь, спрямованих на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи до прийняття чи відмови від прийняття будь-якого рішення (М. В. Семикін) [3, с. 72]; вчинення терористичного злочину (терористичних злочинів) (А. О. Данилевський) [4, с. 165]; вчинення одного чи кількох злочинів, передбачених ст.ст. 258 або 349 КК України (М. Й. Коржанський) [5, с. 424]; вчинення одного або кількох злочинів, передбачених ст. 258 КК України (Ю. А. Кармазін) [6, с. 453]; вчинення злочинів, що переслідують терористичні цілі (С. Т. Абдрахманов) [7, с. 8]; здійснення терористичної діяльності (В. П. Ємельянов) [8]; вчинення одного чи кількох актів тероризму (терористичних злочинів); вчинення ряду терористичних злочинів або лише одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки (В. П. Тихий) [9, с. 300; 10, с. 917].

Водночас мету створення терористичної організації визначають як: вчинення діянь, передбачених ст. 258 КК України, а також інших злочинів терористичної спрямованості, тобто діянь, спрямованих на

заякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи до прийняття чи відмови від прийняття будь-якого рішення (М. В. Семикін) [3, с. 72]; вчинення терористичних злочинів, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, що вчиняють терористичні злочини, або забезпечення функціонування як самої терористичної організації, так і інших терористичних груп (А. О. Данилевський) [4, с. 165]; вчинення одного чи кількох злочинів, передбачених ст.ст. 258 або 349 КК України (М. Й. Коржанський) [5, с. 424]; вчинення одного або кількох злочинів, передбачених ст. 258 КК України (Ю. А. Кармазін) [6, с. 453]; здійснення терористичної діяльності (В. П. Ємельянов) [8]; вчинення одного чи кількох актів тероризму (терористичних злочинів); вчинення актів тероризму (терористичних злочинів) чи тільки одного, що вимагає ретельної довготривалої підготовки, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої терористичної організації, так і інших терористичних груп (В. П. Тихий) [9, с. 300; 10, с. 917].

Таким чином, для дослідження мети створення терористичного об'єднання можна висунути гіпотези про те, що вони організуються для: 1) вчинення терористичного акту; 2) вчинення терористичних злочинів; 3) здійснення терористичної діяльності.

Перша гіпотеза передбачає створення терористичної групи та терористичної організації виключно для вчинення терористичного акту чи підготовки до нього.

У частині 1 статті 258 КК України терористичний акт визначається як застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, заякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою. Схоже визначення міститься у згаданому Законі України "Про боротьбу з тероризмом". Відповідно до ст. 1 цього Закону, терористичний акт – це злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена ст. 258 КК України [2].

Однак таке припущення виключає можливість їх утворення для вчинення інших злочинів терористичного спрямування. Крім терорис-

тичного акту (ст. 258 КК) до цих злочинів можна віднести, насамперед, втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК) та фінансування тероризму (ст. 258-5 КК).

Як зазначає з цього приводу А. О. Данилевський, використання для визначення цілей терористичних об'єднань терміну “терористичний акт” необґрунтовано звужує дію закону, оскільки в такому випадку під визначення терористичного об'єднання не підпадають злочинні об'єднання, які створюються з метою здійснення інших терористичних злочинів (захоплення заручників, повітряних і морських суден, посягання на осіб, котрі користуються міжнародним захистом), що є неприпустимим [4, с. 77].

Поряд з поняттям “терористичний акт” вживаються терміни “терористична діяльність” і “злочини терористичної спрямованості”, “терористичні злочини”. З огляду на це, можна висунути гіпотезу, що терористична група та терористична організація можуть створюватись з метою заняття терористичною діяльністю або вчинення злочинів терористичної спрямованості. Для доведення чи спростування цієї гіпотези необхідно визначити співвідношення понять “терористичний акт”, “терористична діяльність” і “злочини терористичної спрямованості”.

Діяльність у широкому розумінні – застосування своєї праці до чого-небудь; праця, дії людей в якій-небудь галузі; функціонування, діяння органів живого організму; робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін.; виявлення сили, енергії чого-небудь [11, с. 306]. У свою чергу, терористична діяльність – діяльність, яка охоплює: 1) планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; 2) підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; 3) організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; 4) вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; 5) пропаганду і поширення ідеології тероризму; 6) фінансування та інше сприяння тероризму [2].

Між тим відповідальність за такого роду діяльність передбачена не лише в КК України, але й у статтях Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема у ст.ст. 188³⁴ “Невиконання законних вимог посадових осіб суб'єктів державного фінансового моніторингу”, 166⁹ “Порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму”.

Таким чином, терористична діяльність не може бути визнана метою діяльності терористичних об'єднань, оскільки дещо звужує сферу діяльності цих утворень і не зовсім відповідає їх юридичній природі. Тому більш доцільно говорити про терористичні злочини.

А. О. Данилевський також вказує на доцільність використання терміну “терористичні злочини”, а не “терористична діяльність”, оскільки очевидно, що організована терористична група чи терористична організація як різновид організованої злочинної групи чи злочинної організації створюються саме для вчинення злочинів, а не для здійснення якоїсь іншої діяльності, адже цей термін повніше і точніше відображає природу і суть такого злочинного об'єднання [4, с. 76]. До того ж і в міжнародному законодавстві, яке після відповідної ратифікації вже стало частиною національного законодавства України, використовується термін “терористичні злочини”. Так, у статті 1 “Термінологія” Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму зазначено, що “терористичний злочин” означає будь-який із злочинів, викладених і визначених в одному з договорів, перелік яких наведено в Додатку. Додаток до Конвенції містить 10 міжнародних нормативно-правових актів, які визначають злочинність окремих діянь терористичної спрямованості [4, с. 76; 12].

Крім того, як зазначає В. Н. Кубальський, у тексті Закону України “Про боротьбу з тероризмом” терміни “терористичний акт”, “злочини терористичної спрямованості” слід замінити на термін “терористичні злочини” [13, с. 169]. Відтак у Законі України “Про боротьбу з тероризмом” терористична група визначатиметься як група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою вчинення терористичних злочинів.

На наш погляд, мають рацію й А. О. Данилевський та В. Н. Кубальський, які вказують на доцільність використання терміну “терористичні злочини”, замість “злочинів терористичної спрямованості”.

Отже, для визначення мети створення терористичних об'єднань необхідно вживати поняття “терористичний злочин”, на користь чого можна навести наступні факти.

По-перше, терористична група – це група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів [2]. З одного боку, в ст. 258-3 КК України криміналізовано створення терористичної групи та організації, а, з іншого, – терористична група характеризується ознаками групи осіб за попередньою змовою. За безпосередньої відсутності посилання на організовану терористичну групу, дії учасників такого об'єднання можна кваліфікувати як злочин, учинений терористичною групою (групою осіб за попередньою змовою). Водночас загальновідомим є той факт, що група осіб за попередньою змовою може створюватись і для вчинення її учасниками одного злочину.

По-друге, у теорії кримінального права домінує положення, що злочинна організація (різновидом якої є терористична організація) може створюватись й для вчинення одного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, який потребує тривалої підготовки. Саме такими суспільно небезпечними діями є терористичні злочини.

По-третє, створення терористичного об'єднання вважається одним із найбільш небезпечних злочинів, учинених у співучасті, а відтак кримінально-правовий захист повинен бути адекватний ступеню загрози.

По-четверте, стійкість організованої терористичної групи та терористичної організації може полягати не лише у тривалій підготовці до терористичних злочинів, але й у вчиненні інших (не терористичних) злочинів учасниками цього об'єднання до моменту його трансформації з групи осіб за попередньою змовою, організованої групи, злочинної організації в аналогічні терористичні форми співучасті. Тобто, організована терористична група та терористична організація до моменту підготовки чи вчинення терористичного злочину можуть існувати у формі організованих (не терористичних) об'єднань і терористичний злочин – буде всього лише одним із запланованих таким об'єднанням суспільно небезпечних діянь.

По-п'яте, відповідно до положень Особливої частини КК України метою створення злочинної організації є вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 255 КК України), а метою організації банди – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб (ст. 257 КК України), тобто вчинення щонайменше одного злочину. Водночас терористична організація є аналогічним об'єднанням, тому й мета має бути визначена аналогічно.

По-шосте, така позиція найповніше відповідає положенням Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р., ратифікованої 31 липня 2006 р., у ст. 8 якої (Відповідальність безвідносно до фактичного вчинення терористичного злочину) зазначено: для того, щоб діяння вважали одним із злочинів, викладених у статтях 5–7 цієї Конвенції, немає необхідності у фактичному вчиненні терористичного злочину.

У статті 9 (Супутні злочини) Конвенції зазначено, що кожна Сторона зживає таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення в національному законодавстві положень про те, що кримінальним злочином є: а) участь як співучасника у вчиненні одного із злочинів, викладених у статтях 5–7 цієї Конвенції; б) організація інших осіб або надання їм інструкцій для вчинення одного із злочинів, викладених у статтях 5–7 цієї Конвенції; в) сприяння у вчиненні одного чи більш ніж одного зі злочинів, викладених у статтях 5–7 цієї Конвенції, групою осіб, які діють зі спільною метою [14]. Як бачимо, положення

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

Конвенції спрямовані на те, щоб криміналізувати об'єднання співучасників для вчинення одного терористичного злочину.

Аналогічним чином викладені положення й деяких інших конвенцій, зокрема, Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 р. [15], до якої приєдналась Україна [16], та Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. [17], яку також ратифіковано Україною [18].

Відповідно до ч. 3 ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 р., будь-яка особа також чинить злочин, якщо вона: а) бере участь як співучасник у вчиненні будь-якого злочину, зазначеного в пунктах 1 або 2; або б) організовує інших осіб або керує ними з метою вчинення будь-якого зі злочинів, зазначених у пунктах 1 або 2; або с) будь-яким іншим чином сприяє вчиненню одного або кількох злочинів, зазначених у пунктах 1 або 2, групою осіб, які діють із спільною метою, якщо таке сприяння здійснюється умисно та або з метою підтримки спільної злочинної діяльності чи мети групи, або із усвідомленням умислу групи вчинити відповідний злочин або злочини [15].

Подібне положення міститься у ч. 5 ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р., де зазначено, що будь-яка особа також чинить злочин, якщо вона: а) бере участь як співучасник у вчиненні будь-якого із злочинів, зазначених у пункті 1 або 4 цієї статті; б) організовує інших осіб або керує ними з метою вчинення будь-якого із злочинів, зазначених у пункті 1 або 4 цієї статті; с) сприяє вчиненню одного або кількох злочинів, зазначених у пункті 1 або 4 цієї статті, групою осіб, які діють із спільною метою. Таке сприяння повинно носити умисний характер і має надаватись: і) або з метою підтримки злочинної діяльності чи злочинних цілей групи, коли така діяльність або ціль передбачає вчинення одного із злочинів, зазначених в пункті 1 цієї статті; ii) або з усвідомленням умислу групи вчинити один із злочинів, зазначених у пункті 1 цієї статті [17].

По-сьоме, відповідальність за створення терористичної групи та організації до внесення змін у ст. 258 КК України [19] передбачалась у ч. 4 ст. 258 КК України, що мала назву "терористичний акт". Тому на той час терористичні об'єднання створювались з метою вчинення й одного злочину (терористичного акту).

По-восьме, для припинення та запобігання вчиненню терористичних злочинів у співучасті більш ефективним і раціональним є положення кримінального законодавства, відповідно до якого створення терористичної групи та терористичної організації вважатиметься закінченим злочиним з моменту доведення мети вчинення цими об'єднаннями хоча б одного терористичного злочину. В разі ж визнання терористичних об'єд-

нань такими за умови вчинення декількох терористичних злочинів, скоєні ними діяння не можна буде визнати такими, що вчинені терористичною групою чи терористичною організацією.

Отже, на законодавчому рівні необхідно закріпити мету створення терористичної групи та організації як вчинення терористичного злочину. До терористичних злочинів слід віднести, насамперед, суспільно небезпечні діяння, передбачені ст.ст. 258–258-5 КК України. У Законі України “Про боротьбу з тероризмом” необхідно розкрити зміст поняття “терористичний злочин”. Однак це питання потребує окремого дослідження.

Список використаних джерел

1. СБУ завершила розслідування справи дніпропетровських терористів [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24692778.html>.
2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
3. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження / М. В. Семикін. – Х. : Вид-во НАВСУ, 2003. – 145 с.
4. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Андрій Олександрович Данилевський. – К., 2009. – 200 с.
5. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
6. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Алієва О. М., Бабій А. П., Гаврильченко Л. К. та ін.] ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – [5-ге вид., перероб. та доп.]. – Х. : ТОВ “Одіссей”, 2008. – 800 с.
7. Абдрахманов С. Т. Уголовная ответственность за терроризм по законодательству Республики Казахстан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Серикказы Толеуович Абдрахманов. – Бишкек, 2005. – 176 с.
8. Ємельянов В. П. Проблеми застосування антитерористичного законодавства України і шляхи його вдосконалення [Електронний ресурс] / В'ячеслав Павлович Ємельянов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія та практика). – 2007. – № 15. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/bozk/2007/15text/g1511.htm.
9. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; [за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – [4-ге вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с. : іл.

12. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму : Закон України від 31 лип. 2006 р. № 54-V // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 34. – С. 9–20.

13. Кубальський В. Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Владислав Нарцизович Кубальський. – К., 2007. – 199 с.

14. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 трав. 2005 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_712.

15. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 груд. 1997 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_374.

16. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом : Закон України від 29 листоп. 2001 р. № 2855-III / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2855-14>.

17. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_518.

18. Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму : Закон України від 12 верес. 2002 р. № 149-IV / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/149-15>.

19. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму : Закон України від 21 верес. 2006 р. № 170-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/170-16>.

В статъе исследованы теоретические и практические аспекты определения цели создания террористической группы и организации в качестве обязательных уголовно-правовых признаков преступных объединений.

The article is devoted to the theoretical and practical aspects of the definition of the purpose of creation of terrorist groups and organizations as a required of the criminal-legal evidence of the criminal associations.

Стаття надійшла до редакції журналу 29 січня 2013 року.